Høgskolen i Telemark

Styret

Møtedato: 24.06.04
Saksnummer: S-sak 54/04
Journalnummer: 04/00210-003

Saksbehandler: Nils Røttingen

UTREDNING OM HØGSKOLENE I BUSKERUD, TELEMARK OG VESTFOLD

Bakgrunn

Som styret tidligere er informert om, har Norsk institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU) på oppdrag fra høgskolene i Buskerud, Telemark og Vestfold (vedlegg 1) gjort en utredning om status og utfordringer for disse høgskolene (vedlegg 2). Bakgrunnen er at de aktuelle høgskolene, med tillegg av Høgskolen i Østfold, gjennom en periode har hatt en dialog for å undersøke muligheten for økt samarbeid, at høgskolene nå gjennomfører parallelle strategiprosesser, at institusjonsstrukturen innen høgre utdanning i Norge kan synes å være i endring, og at det pågår omorganiseringsprosesser på fylkesnivå i Norge herunder også i Buskerud-, Telemark- og Vestfoldregionen (et 4-årig forsøksprosjekt om utvidet BTV-samarbeid).

Ledelsen for høgskolene i Buskerud, Telemark og Vestfold besluttet i et møte i Oslo 4. mai, i forbindelse med presentasjonen av NIFUs utredning, at det skulle gjennomføres dialogmøter internt i de enkelte høgskoler i mai/juni (vedlegg 3), at en felles pressemelding skulle presenteres, at styrene for disse høgskolene i møter 23. og 24. juni skulle få seg forelagt en foreløpig sak om utredningen, og at høgskoleledelsen på dette grunnlaget i møte i Porsgrunn 26. august skal ta stilling til videre oppfølging.

Vurdering

De meste relevante hovedfunn som kan trekkes ut av utredningen er trolig disse:

<u>Det nasjonale studentmarkedet</u>

- Studentveksten i perioden 1980 til 2002 har vært betydelig sterkere ved høgskolene enn ved universitetene, med sterkest vekst i fylker der antall studenter i utgangspunktet var lavt. Den relative veksten har vært mindre i Telemark enn i Buskerud og Vestfold. Det betyr at det kvantitative forholdet mellom disse høgskolene har jevnet seg noe ut over perioden, selv om Høgskolen i Telemark fremdeles er den klart største.
- Akershus og Buskerud har en lavere andel av studentene enn befolkningen skulle tilsi, mens Oslo har en betydelig høyere andel.
- Høgskolene i Vestviken (Buskerud, Telemark og Vestfold) har stort sett holdt posisjonen når det gjelder relativ styrke gjennom hele perioden.
- Alle landsdeler unntatt Vestviken og Vestlandet har økt sine andeler av studentpopulasjonen på bekostning av det sentrale Østland.
- Indre Østland, Vestviken og Sørlandet har hatt en betydelig lekkasje av studenter til universitetsstudier i Oslo, men disse studiene har blitt mindre populære for studenter fra disse regionene.
- Økende rekruttering innad i regionen er det mest fremtredende trekket i høgskolesektoren nasjonalt sett. Dette gjelder også for Vestviken, trolig som en følge av at regionen har redusert lekkasjen til Oslo.
- Det foreligger regionale forskjeller når det gjelder hvilke fagområder som tilbys. Samfunnsfag og juridiske fag utgjør stort sett marginale fagområder ved høgskolene. Lærerstudentene utgjør en nokså stor andel av studentmassen over hele landet, men spesielt i Vestviken og Nord-Norge.

- Østviken har relativt få lærerstudenter, men står sterkt innen økonomisk-administrative fag.
- Teknologi står sterkest i Trøndelag, men med Sørlandet og Vestviken ikke så altfor langt etter.
- Sørlandet har lave andeler innen helse-, sosial- og idrettsfag.
- Når det gjelder utviklingen over tid, går økonomisk-administrative fag tilbake i Østviken, Vestviken og Trøndelag. Vestviken har tapt terreng innen naturvitenskap og teknologi. Samlet sett synes det som om utviklingen på nittitallet har ført til at høgskolestudentmassene i ulike regioner har blitt mer like hverandre.
- Oppsummert kan det sies at høgskolene i Vesviken har fått sin andel av den utvidede studentmassen, at denne regionen har kapret studenter med akademikeraspirasjoner fra egen region på bekostning av Oslo, at høgskolene i denne regionen - som øvrige høgskoler - ikke er spesielt attraktive for studenter fra andre regioner, og at det ikke har blitt en tilsiktet arbeidsdeling mellom høgskolene, som har blitt mer like over tid.

Studieprofil, studenttilfredshet, gjennomstrømning og utenlandsstudenter

- Høgskolene i Buskerud og Vestfold er middels store, mens Høgskolen i Telemark er en stor høgskole. Dersom de blir slått sammen, vil de tre høgskolene utgjøre en svært stor institusjon med nær 10 000 studenter.
- Høgskolene i Buskerud og Vestfold er mer profesjonsorienterte høgskoler enn Høgskolen i Telemark.
- Innen ingeniørutdanning står høgskolene i Vestviken ikke tilbake for noen av de tre høgskolene som aspirerer mot universitetsstatus (Agder, Bodø og Stavanger).
- Alle tre høgskoler har sine nisjestudier (f.eks. optometri i Buskerud, maritim utdanning i Vestfold, og folkekunst og folkemusikk i Telemark).
- Innen samfunnsfag og humaniora har disse høgskolene ingen bred dekning.
- De har stor bredde innen økonomisk-administrative fag, men ingen topputdanning.
- Studieprogrammet er mindre variert og det tilbys færre høgre grads studier i Vestviken enn i Agder, Bodø og Stavanger.
- Alle høgskoler i Norge tiltrekker seg flest studenter fra eget fylke. Høgskolen i Telemark har lavest andel av studenter fra eget fylke (46,9 %), mens Høgskolen i Bodø har høyest andel (77,5 %).
- Lærestedene i nabofylkene i Sørøst-Norge ser ikke ut til å være spesielt nærliggende alternativer for regionens studenter, f.eks. var andelen av Telemarksstudenter ved høgskolene i Buskerud og Vestfold i 2002 bare på 3,6 prosent. Det er særlig spesialitetene ved de tre høgskolene som tiltrekker seg relativt flere studenter fra andre fylker, jf. f.eks. friluftsliv i Telemark. Økt satsing på spesialisering vil trolig trekke til seg relativt flere studenter fra andre fylker. Samtidig er det viktig å opprettholde tilbudet i profesjonsutdanningene for å holde på fylkets egne studenter.
- Studentene ved Høgskolen i Telemark er blant de mest fornøyde studentene i landet.
- For profesjonsstudiene ved høgskolene i Vestviken ser ikke gjennomstrømningen ut til å være veldig forskjellig, men ingeniørstudentene ved Høgskolen i Telemark har en relativt lav gjennomføringsgrad.
- I 2003 var det liten forskjell mellom seks analyserte høgskoler, herunder høgskolene i Buskerud, Telemark og Vestfold, når det gjelder produserte studiepoeng per student.
- Når det gjelder antall utvekslingsstudenter, skiller Høgskolen i Telemark seg ut blant høgskolene i Vestviken ved at denne høgskolen har flere inn- enn utreisende studenter.

FoU-ressursene ved høgskolene i Vestviken

- I 2001 var totale utgifter til FoU ved høgskolene i Vestviken litt større enn for Høgskolen i Stavanger, men litt mindre enn for Høgskolen i Agder. Høgskolen i Telemark stod for over halvparten av FoU-utgiftene ved høgskolene i Vestviken. Denne høgskolen disponerte også tre fjerdedeler av forskningsrådsmidlene bevilget til høgskolene i Vestviken dette året. For høgskolene i Buskerud og Vestfold var departementene den viktigste eksterne finansieringskilden til FoU-aktiviteter.

- Høgskolen i Telemark utførte halvparten av de samlede FoU-årsverkene for de tre høgskolene i 2001. Denne høgskolen hadde dette året også flest personer i vitenskapelige/faglige stillinger, flest kvinner, og flest personer med doktorgrad. Når det gjelder andelen personale med doktorgrad, var denne totalt 13 prosent for de tre høgskolene, med Høgskolen i Buskerud på topp med 15 prosent. Høgskolen i Telemark hadde flest professorer i 2001 (15), mens høgskolene i Buskerud og Vestfold hadde to hver. Høgskolen i Telemark var mest "topptung" dette året, med størst andel av personalet i førstestilling. Forskningsvilkårene kan synes best ved Høgskolen i Telemark, der fagmiljøene for personer i stillinger med høg FoU-komponent var større enn ved de øvrige to høgskolene. Med en kvinneandel på 13 prosent blant professorene, lå Høgskolen i Telemark litt over gjennomsnittet for de statlige høgskolene. Alle de tre lærestedene lå langt under den gjennomsnittlige kvinneandelen blant førsteamanuensene ved de statlige høgskolene. Alle professorer ved høgskolene i Buskerud og Vestfold hadde doktorgrad i 2001, mens andelen professorer med doktorgrad ved Høgskolen i Telemark var 80 prosent. Halvparten av førsteamanuensene ved Høgskolen i Buskerud hadde doktorgrad, ved Høgskolen i Telemark var andelen under 40 prosent, og ved Høgskolen i Vestfold var andelen førsteamanuenser med doktorgrad så vidt over 20 prosent.
- Blant de statlige høgskolene hadde Høgskolen i Stavanger mest eksterne midler/oppdragsinntekter i 2001, fulgt av Høgskolen i Agder og høgskolene i Vestviken.
- Høgskolene i Vestviken hadde i 2001 en andel ekstern finansiering av FoU-aktiviteter fra næringslivet rundt gjennomsnittet, mens andelen finansiering fra utlandet var blant de laveste.

Arbeidsmarkedet for høyt utdannede i region Vestviken

- Fylkene i denne regionen befinner seg omtrent på landsgjennomsnittet i denne sammenheng. Hver femte innbygger har høyere utdanning, mens andelen med lang høyere utdanning ligger under 3-4 prosent. Det indikerer at arbeidsmarkedet i denne regionen er som i landet ellers, og at arbeidslivet har holdt tritt med utdanningseksplosjonen.
- Flesteparten av sivilingeniørene uteksaminert fra Høgskolen i Telemark foretrekker å bli værende i regionen, som avgir færre sivilingeniører til Østviken enn hva gjelder NTNU.

FoU-ressurser i nasjonal kontekst

- FoU-utgiftene i Vestviken befinner seg under landsgjennomsnittet til enhver tid, selv om Buskerud lå tett opptil gjennomsnittet i 1980. I løpet av åttitallet passerte Vestfold Telemark, som i denne perioden hadde den laveste økningen av alle fylker. Det betyr altså at Telemark sakket akterut i løpet av perioden, etter å ha ligget ganske langt fremme i 1980. Forskningsinnsatsen i de tre fylkene jevnet seg ut i løpet av perioden.
- Fordeles FoU-utgiftene på sektor, viser det seg at det ikke er innenfor de akademiske sektorene regionen utmerker seg. Regionens sterke posisjon innen FoU skyldes næringslivet, hvor regionen havnet på en delt andre plass i 1991 og en tredjeplass i 2001. Næringslivet i regionen synes dermed å være en ressurs som høgskolene kan trekke veksler på, men det må tilføyes at FoU-virksomhet finansiert av næringslivet i hovedsak foregår der og blir i liten grad kanalisert inn i høgskolesystemet. Et godt eksempel finnes imidlertid i "Kongsberg-Horten-aksen."
- I forhold til utførte forskerårsverk kommer Vestviken relativt sterkt ut på landsbasis.
- Næringslivet ble en viktigere finansieringskilde i de fleste fylker gjennom nittitallet. Dette åpner for at et tettere samarbeid mellom næringsliv og høgskoler burde være mulig å realisere.
- Drøye 10 prosent av landets samlede patenteringer kommer fra region Vestviken. Dette er relativt høyt, og må sees i sammenheng med næringslivets sterke stilling på FoU-fronten i regionen.
- Kort oppsummert kan det sies at region Vestviken stiller nokså sterkt når det gjelder FoU-virksomhet, først og fremst på grunn av næringslivets innsats. Området har et sterkt innslag av teknologibedrifter, med et utstrakt samarbeid seg i mellom. På det akademiske området peker regionen seg ikke ut verken i positiv eller negativ retning.

Sentrale utfordringer fremover

- Universitetsambisjoner hos flere høgskoler kan føre til at andre med tilsvarende ambisjoner kan ha problemer både i forhold til rekruttering av fagpersonale og når det gjelder faglig profil. Siden fremtidig institusjonsstatus har store økonomiske og faglige konsekvenser, uansett hvilken institusjonsstatus man ender opp med, er dette den mest sentrale utfordringen for høgskolene i Vestviken.
- Økonomien til høgskolene er i større grad enn før resultatbasert. Det kan svekke muligheten til sterkere profilering av høgskolene/regionen.
- Internasjonalisering blir ventelig viktigere på sikt. Fremtidig universitetsstatus vil kunne bedre mulighetene til å profilere seg internasjonalt, men slik status vil kunne innebære sanering/ rasjonalisering av studietilbud og studiesteder. Dette vil kunne ha regionale konsekvenser i forhold til den infrastruktur som er bygget opp.
- Det kreves nå raskere beslutninger enn tidligere på grunn av økt konkurranse. Oppbyggingen av slik beslutningsstruktur og av legitimitet til denne er en sentral utfordring fremover.
- Kvalitetsreformen har medført endringer i de tre høgskolene. En eventuell endring av institusjonsstatus vil medføre ytterligere endringer. Å motivere ansatte og studenter, som er "mette" av endring og reform, til ny innsats vil kreve mye tid og energi. Det vil også måtte brukes mye tid på å "selge inn" en eventuell sammenslåing/ny institusjonsstatus i forhold til omgivelsene.
- Lærerutdanninger er en viktig bestanddel hos alle tre høgskoler. Samordning/effektivisering av disse utdanningene kan innebære en vanskelig beslutningsprosess. Ønsker man f.eks. å spisse seg faglig, kan det bety at lærerutdanningene også må endres og f.eks. koples sterkere mot teknologisiden av virksomheten.
- Det vil kreves en gjennomgang av eksisterende satsinger ved høgskolene, der man vurderer fagfelt og studier i forhold til bærekraft, til fremtidig (rekrutterings- og arbeids-) "marked", og til høgskolenes fremtidige mål. "Støyen" fra slike prosesser krever mye av ledelsen hvis de ikke skal spore av.
- Det er en viktig utfordring å øke samarbeidet mellom næringsliv og utdanningsinstitusjonene i regionen, selv om næringslivet i Vestviken samsvarer godt med utdannings- og FoU-aktivitetene til de tre høgskolene.

Fremtidig institusjonsstatus - noen erfaringer

- Høgskolene i Vestviken har mange muligheter: Man kan fortsette som før, man kan inngå en eller annen form for frivillig samarbeid og koordinering, man kan formelt slå seg sammen, og man kan endre institusjonsstatus - til enten vitenskapelig høgskole eller til universitet.
- Alle høgskoler ønsker eller makter neppe å bli universitet. For studentene er universitetsstatus ikke entydig viktig. Høgskolene har faktisk hatt et godt omdømme hos studentene. Etter kvalitetsreformen kan dette kanskje endres. Fremtidig universitetsstatus kan bli sett på som et tegn på at fagmiljøet er dynamisk og levende. Men man kan også oppleve at mange av de nye universitetene, med de endringsprosesser som må til innen FoU-virksomheten, ikke evner å gi nok oppmerksomhet til studietilbud og utdanningskvalitet.
- En mykere variant av å fortsette som nå er å initiere et tettere samarbeid. I utgangspunktet kan det virke som om de tre høgskolene har et slikt potensial. Ikke minst synes høgskolene i dag ikke å være så store innbyrdes konkurrenter, og en ytterligere arbeidsdeling mellom høgskolene kan styrke regionen samlet. Ulempen er at hvis studentene likevel må flytte på seg for å studere det fag man ønsker, kan terskelen for også å flytte ut av regionen bli lavere. Administrativt burde det imidlertid være en del å spare på samordning (innkjøp, personalutveksling, felles drifting av IKT-infrastruktur, økonomisystemer, etc.). Det samme gjelder markedsføring av regionen som studiested og FoU-område.
- En mulig ulempe ved det å fortsette som separate høgskoler er også at det faglige personalet, og spesielt de mest kompetente og forskningsivrige, etter hvert kan ønske seg til nye universiteter, der

vilkårene for forskning oppfattes som gunstigere. Dette trenger selvfølgelig ikke være slik. Erfaringer fra bl.a. England har f.eks. vist at mange av de "nye" universitetene ofte har tapt i konkurransen med de etablerte om forskningsmidlene på det "frie markedet."

- Ut fra faglig aktivitet i dag kan steget opp til vitenskapelig høgskole være forholdsvis kort for en eller flere av høgskolene. En fordel ved å ha slik status er at man er selvakkrediterende innen det fagfelt hvor man tilbyr doktorgradsutdanning. En mulig ulempe er at denne institusjonsstatusen fremdeles ikke er så godt kjent blant det store flertall av studentene. Det vil også være slik at ressurser, nye stillinger og oppmerksomhet må kanaliseres inn på det fagfelt man ønsker å prioritere, med den konsekvens at andre fag må bli nedprioritert. Høgskolene i Vestviken vil muligvis ha et spesielt fortrinn for å etablere en vitenskapelig høgskole innen teknologifag. I den sammenheng kan det også trekkes frem at en profil som f.eks. "matcher" næringslivsprofilen i regionen vil være en forholdsvis unik etablering.
- Det å bli et universitet innebærer en ytterligere styrking av fordelene ved selvakkreditering og økt institusjonell autonomi. Samtidig kreves det økonomiske midler de fleste høgskoler i dag ikke kan finne rom for innen de normale budsjetter, jf. "universitetsfond" i Agder og Stavanger.
- Gitt økonomiske rammebetingelser for å etablere et universitet, kan en slik etablering innebære både fordeler og ulemper. Universitetsstatus er bedre egnet enn status som vitenskapelig høgskole til å ivareta ulike faglige interesser, med spennende utfordringer innen en lang rekke fag. Slik status innebærer også mer prestisje ikke minst internasjonalt. Samtidig er nok en vitenskapelig høgskole enklere å profilere enn et universitet. I arbeidet med å "bygge" et universitet vil også tid og oppmerksomhet kunne dreies bort fra utdanningsvirksomheten, med de negative følger dette potensielt kan ha økonomisk.
- Uansett valg av institusjonsstatus vil høgskolene måtte foreta en avveining mellom faglig spissing og faglig bredde, akademisering og profesjonalisering, regional relevans og faglige egeninteresser, og regional "dynamikk" og lokale interesser. I en slik situasjon vil man måtte bruke mye tid på informasjon, dialog og mekling.

Etter mitt syn, er det mest verdifulle med NIFUs utredning at det i én publikasjon utgitt av en uavhengig instans sammenstilles dokumentasjon som belyser status og utfordringer for høgskolene i Buskerud, Telemark og Vestfold og gis en kort og balansert vurdering av mulige utviklingslinjer for disse høgskolene med en analyse av fordeler og ulemper ved mulige utviklingsalternativer.

I samsvar med den enighet som kom til uttrykk i møtet mellom lederne ved de aktuelle høgskolene i Oslo 4. mai, er det mitt forslag at styret i dette møtet drøfter saken og tar den til foreløpig orientering. Hvilke endelige beslutninger som må treffes, vil styret måtte komme tilbake til.

Tilråding

Jeg tilrår at styret gjør slikt vedtak:

Styret tar saken til foreløpig orientering.

Nils Røttingen
høgskoledirektør

Vedlegg:
1. Notat som vedlegg til brev 17.02.04 fra Norsk institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU) om utfordringer for høgskolene på sørøstlandet - et prosjektforslag
2. Statusrapport for høyskolene på sørøstlandet. NIFU 2004
3. Dialogmøter ved studiestedene - Referat - Notat 07.06.04

